

پیامدهای گذشت و عدم آن در روابط نسبت به فرزندان

محبوبه ثمری^۱

چکیده

یکی از عوامل مهم تحکیم روابط خانوادگی و رشد گذشت از اشتباهات دیگران و عفو آنان است. آرامش و آسایش فردی نتیجه گذشت از زندگی است. اهمیت گذشت از آنجا ناشی شده است که اگر کوچک‌ترین خطایی در خانواده از سوی اعضا صورت بگیرد محیط آن تبدیل به خواهد شد. از این رو گذشت از ضروریات زندگی و خانوادگی است. این رفتار پسندیده اخلاقی جایگاه ویژه‌ای دارد بنابراین لازم است با دقت بیشتری به آن توجه شود. گذشت موجب فزونی عزت و طولانی شدن عمر و عدم آن موجب خشم خداوند و عقوبت والدین خواهد شد. هدف از این تحقیق بیان پیامدهای گذشت و عدم آن را در روابط والدین نسبت به فرزندان است و روش جمع آوری داده‌ها به صورت اسنادی- کتابخانه‌ای است.

کلید واژه‌ها: خانواده، عاق، عفو، گذشت.

^۱ _ طلبه سطح دو حوزه علیمه فاطمیه سلام الله علیها شهرستان پاکدشت. mhbwbhthmry@gmail.com

مقدمه

عفو و گذشت یکی از فضیلت‌ها و منش‌های نیک در برابر رفتار و اخلاق انسانی است. در این راستا بررسی پیامدهای گذشت و عدم گذشت امری مهم است که باید به آن به دقت بررسی شود. در تعالیم دینی به مسئله عفو و گذشت توجه خاصی شده است.

تاکنون در این زمینه تحقیقاتی صورت گرفته است از جمله (سازگاری و گذشت) از جواد ایروانی که در این کتاب به پاسخگویی دغدغه‌های ذهنی و دینی دانش آموزان پیرامون مقوله (حوزه مدارا و عفو) (آثار گذشت در سلامت روانی و جهانی) پرداخته است که در این تحقیق حاضر علاوه بر گذشت و عدم گذشت والدین به طور تفصیلی به نحوه تاثیر گذاری پدیده عاق والدین بر زندگی فردی و اجتماعی فرزندان پرداخته خواهد شد. با توجه به الگوی دینی اسلامی، شخص می‌تواند با به کار بردن گذشت در زندگی خود، از ثمره‌های دنیوی و اخروی آن بهره‌مند شود. از نمونه‌های بارز گذشت، گذشت والدین نسبت به فرزندان می‌باشد اما برخی افراد تصورات اشتباهی در زمینه گذشت دارند و فکر می‌کنند گذشت یعنی فراموش کردن همه بدی‌ها که در حقشان شده است.

گذشت به معنای فراموش کردن نیست بلکه باید اتفاقی که افتاده است را به همراه دلیل واقعی‌شان و رفتار در آن تجزیه و تحلیل کرد و سعی کرد درک درستی از اتفاقات پیش آمده داشته باشد و صرفاً این گذشت به معنای گذشت کردن و اجازه دادن به فرزندان برای ادامه دادن رفتار و برخورد اشتباه و آسیب زننده نیست و فرزند خطاکار که مورد خشم قرار گرفته نباید بی‌توجه باشد. او باید تلاش کند تا رضایت والدین را به دست آورد و در این راه، از عذرخواهی سرباز نزند و راضی کردن والدین پس از خشمگین شدنشان، فوری‌ترین کاری است که باید توسط فرزندان انجام گیرد چرا که پدر و مادر دو وجود گرانبها هستند که همه کس به ارزش آنها پی برده و به چشم احترام به آنان می‌نگرند. لذا پرداختن به این بحث بسیار با اهمیت است با توجه به این تحقیق که به شیوه توصیفی نگاشته شده است در پی پاسخ به این پرسش است که گذشت و عدم گذشت والدین نسبت به فرزندان چه آثاری بر سبک زندگی ایرانی اسلامی دارد؟ و اهداف این تحقیق گذشت بر فضای عاطفی خانواده و آثار عدم گذشت و عوامل موثر در گذشت و عدم آن و پیامدهای عاق والدین در اسلام و راهکارهای موانع عاق والدین می‌باشد.

۱- مفهوم شناسی

قبل از پرداختن به اصل بحث که بیان پیامدهای گذشت و عدم گذشت والدین نسبت به فرزندان است بیان مفاهیم کلیدی پژوهش و تعریف آنها ضروری است.

۱-۱- خانواده؛ [ن/ن - دَ - دِ] (اِمْرَکَب) خاندان، دودمان، خیل خانه، تبار، دوده: اصیل زاده و

خانواده حرمت بزرگوار و به اقبال و دولت اندر خور.^۱

تاریخ خانواده و اشکال آن: یگانه سازمان اجتماعی که با دوام و هماهنگی است و از دیرباز زندگی رهای ماقبل تاریخ وجود داشته و حتی قبل از عبادتگاه‌ها و دولت و هر سازمانی که برای تمرکز فعالیت آدمی به وجود آمده است خانواده می‌باشد.

۱-۲- عفو؛ عفو به معنای رها کردن شخصی است که سزاوار عقوبت است و در زبان فارسی آن

را گذشت و بخشودن معنا می‌کنیم. بنابراین مفهوم عفو در برابر عقوبت و انتقام قرارداد و در برخورد با ظلم و ستم و بدی و لغزش عمدی و سهوی دیگران محقق می‌شود.

۱-۳- عاق؛ واژه عاق از «عق» گرفته شده و در لغت به معنای پاره کردن و بریدن آمده است.

مراد از آق والدین این است که انسان پدر و مادر خود را با گفتار و رفتار خود ناراحت کند و به آنها بی‌احترامی نماید اگرچه این بی‌احترامی بسیار اندک باشد و طبق روایات شیعه یکی از گناهانی که آمرزیده نمی‌شود عاق پدر و مادر است^۲ نگاه کردن خشمگینانه یا تند به پدر و مادر و همچنین گفتن اف و مانند آن عقوق و نافرمانی و گناهان کبیره است.^۳

۱-۴- گذشت؛ (گ/ذ) به معنای عفو کردن، بخشیدن، اغماض کردن، هبه کردن،^۴ گذشت

فراموش کردن و رها شدن از احساسات شدیدی است که به حوادث گذشته چسبیده است. وقوع حادثه را همچنان در یاد داریم اما دیگر احساس خشم، هراس، تلخی، مرارت یا کاستی نمی‌کنیم.

^۱ - لغت‌نامه دهخدا، ج ۲۰، ص ۲۱۳.

^۲ - فراهیدی، العین، ج ۲، ص ۲۵۸.

^۳ - عباس خواجه پیری، مبنای حقوق در اسلام، ج ۱، ص ۲۴۷.

^۴ - لغت‌نامه دهخدا، ج ۴۱، ص ۱۳۰.

۲- گذشت و عدم گذشت در آیات و روایات

یکی از راه‌های غلبه کردن بر عصبانیت و خشم گذشته است که از اساسی‌ترین ارزش‌ها و مکارم اخلاقی در زندگی اجتماعی و روابط انسانی می‌باشد. این ویژگی می‌تواند دشمنی‌ها را ریشه کن کند و محبت و دوستی و اتحاد در پی داشته باشد زیرا آدمیان در زندگی فردی و اجتماعی و در تعامل با یکدیگر به طور قطع دچار اشتباه و حتی ظلم نسبت به همنوعان بنابراین باید برای استحکام روابط فیما بین، عذرخواهی‌ها را بپذیریم بدین نحو کینه‌ها و نزاع‌ها جای خود را به دوستی و مهربانی‌ها و همدلی‌ها خواهد داد که خداوند در قرآن می‌فرماید پس عفو کنید و درگذرید تا خدا فرمان خویش را بیاورد که خدا بر هر کاری توانا است.^۱

بخشش و گذشت جایگاه رفیعی دارد و ماهیت آن نیز تبیین شده است. امیرالمومنین علی علیه السلام می‌فرماید: «گذشت آن است که انسان از ستمی که بر او روا داشته شده درگذرد و در برابر آنچه او را خشم می‌آورد بردباری کند». گذشت فرایندی است که اگرچه به ظاهر کوتاه آمدن و واگذار کردن صحنه به طرف متخاصم است، موجبات عزت و افتخار شخص را فراهم خواهد آورد. در واقع گذشت بهترین روش برای حفظ شخصیت و حرمت افراد است.

۲-۱- گذشت در آیات؛ گذشت یکی از صفات خداست و خداوند متعال همچنان که به صفت

غفور (بسیار آمرزنده) توصیف شده به عفو (بسیار عفو کننده) نیز توصیف شده است. برای مثال در سوره مجادله می‌فرماید خداوند متعال دوست دارد که بندگان نیز همچون خودش به صفت عفو آراسته باشند.^۲ همچنان که در بیان اوصاف پرهیزکاران می‌فرماید و فروخورندگان خشم و عفو کنندگان از مردم و خدا نیکوکاران را دوست دارد.^۳ بنابراین عفو کنندگان هم در زمره متقین و هم در زمره محسنین قرار دارند و حلم و گذشت از مردم سبب جلب محبت خداوند می‌شود و کسی که محبوب خداوند شد دست عنایت حق نیز همواره یار او خواهد بود.

^۱ - بقره: ۱۰۶.

^۲ - مجادله: ۲.

^۳ - آل عمران: ۱۳۴.

اگر انسان در تعامل با دیگران عفو و گذشت را پیشه خود سازد و از حق خود بگذرد خداوند متعال نیز در تعامل با او با عفو و رحمت و غفرانش با او روبرو خواهد شد و از حق خود برای عقوبت او خواهد گذشت.

۲-۲- گذشت در سیره معصومین؛ معصومین علیهم السلام در زندگی خود نمونه‌های کمال انسانی بودند و برای بشریت پس از خود، میراث بزرگ و با ارزش در مورد رفتار و اخلاق اسلامی باقی گذاشتند. گذشت از اوصاف پسندیده‌ای است که معصومین علیهم السلام در حد اعلا اذان برخوردار بودند و در موارد مختلف بدان عمل می‌کردند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه معصومین علیهم السلام توجه خاص به عفو و گذشت داشتند.

ممکن است عفو در اوضاع و احوال گوناگونی از انسان صادر شود ولی ارزشمندترین نوع عفو و گذشت، آن است که در هنگام قدرت و اقتدار و دست یافتن به ظالم باشد. امام صادق علیه السلام یکی از نشانه‌های مومن را برخورداری از خصلت عفو در قدرت کلینی^۱ بیان کرده است. و امیرالمومنین علیه السلام فرمود: «سزاوارترین مردم به عفو تواناترین آنها بر عقوبت است^۲ و باز فرمودند: «عفو زکات پیروی و دست یافتن است»^۳ همچنین فرمودند: «هنگامی که بر دشمنت دست یافتی، گذشت از او به عنوان شکر دست یافتن بر او قرار بده»^۴

۳- گذشت در فضای عاطفی خانواده

گذشت و آراستگی اعضای خانواده به آن برای تحکیم بنیان خانواده از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و افراد خانواده باید از گذشت به عنوان ابزاری برای تعالی شخصی، آگاهی سازی و اصلاح فردی و خانوادگی بهره جویند. بدون شک، عفو و گذشت بر روی تک تک افراد خانواده تأثیری مستقیم و موجب کاهش تنش‌ها و جلوگیری از آسیب‌های عاطفی می‌شود.

۳-۱- گذشت بر روابط عاطفی زوجین؛ با توجه به اینکه انسان‌ها دارای روحیات و رفتارهای متفاوتی هستند طبیعتاً در تعامل با یکدیگر نیز اختلاف نظر خواهند داشت با در نظر گرفتن این نکته

۱ - کافی، ج ۲، ص ۲۳۱.

۲ - نهج البلاغه، حکمت ۵۲.

۳ - همان، حکمت ۲۱۱.

۴ - همان، حکمت ۱۱.

۸-۲-۳_نومیدی؛ انسان دوست دارد همه کس نسبت به او احسان و خیر کند و خوبی‌ها برای او باشد. بر اساس قاعده طلایی هرچه برای خود می‌پسندی برای دیگران بیسند انسان باید اگر خواهان عفو و گذشت الهی است دیگران را عفو کند و اهل خطا و گناه را نومید سازد.

۹_پیامدهای گذشت و عدم آن

شاید چنین به نظر آید که گذشت کردن موجب پشیمانی خواهد شد. این وسوسه معمولاً هنگام عفو رخ می‌دهد تا انسان را از آن باز دارد. در این هنگام باید به این نکته توجه داشت که انتقام نیز ممکن است پشیمانی به بار آورد. بدیهی است که در انتخاب میان این دو پشیمانی، پشیمانی از گذشت کم خطرتر است. بنابراین نباید با این وسوسه عفو را ترک کرد که در این صورت از فواید آن محروم خواهیم شد. برخلاف آنچه تصور می‌شود عفو و گذشت موجب عزت انسان می‌گردد نه ذلت او، عزت از آن خداوند و در دستان اوست و هر که را بخواهد عزیز می‌گرداند.^۱ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم در حدیثی نخست سوگند می‌خورد که هر کس اذیت از ستمی بگذرد خداوند بر عزت او می‌افزاید سپس از مردم می‌خواهد که عفو کنید تا خداوند صاحب عزت و جلال بر عزت شما بیفزاید. در مورد مشابهی نیز فرموده است: «بر شما باد گذشت کردن که عفو جز بر عزت بنده نیفزاید پس عفو کنید تا خدا شما را عزیز گرداند».^۲

انسان حاضر است به خاطر امور با ارزش از خیلی چیزها بگذرد. آنچه گذشت کردن را سخت می‌سازد این تصور است که به وسیله عفو انسان از حق خود گذشته و همه چیز را از دست داده و چیزی به دست نیاورده است. در حالی که واقعیت خلاف این تصور است. لذا کسی می‌تواند اهل بخشش باشد که به جایگاه ارزشمند آن آگاه باشد گذشت کردن نوعی کرامت اخلاقی است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم گذشت از کسی که به انسان ستم نموده از بهترین اخلاق دنیا و آخرت می‌داند.^۳ بلکه فراتر از آن عفو یک اخلاق الهی است و کسی که گذشت می‌کند همانند خداوند متعال عمل کرده است. همچنین گذشت نشان توانمندی ت کسی که گذشت می‌کند نشان می‌دهد

^۱ _عباس پسندیده، رضایت زناشویی، ص ۱۶۷.

^۲ _کافی، ج ۲، ص ۱۰۸-۱۲۱.

^۳ _کافی، ج ۳، ص ۱۰۷.

که از اقتدار درونی فوق العاده برخوردار است. انسان‌های رشد یافته توان گذشتن از خطاهای دیگران را دارند. و آنچه که مهم است گذشت و عدم گذشت والدین نسبت به فرزندان است. اما امروزه والدین در ارتباط با فرزندانشان احساس شکست می‌کنند. یکی از عوامل شکست والدین استفاده بیش از حد استفاده فرزندان از فضای مجازی است، فضای مجازی شکاف میان نسل‌ها را بیشتر کرده است و اکنون شکاف میان نسل دوم و سوم و علاقه به اینترنت به گونه‌ای است که هیچ یک زبان یکدیگر را نمی‌فهمند. امروزه با ورود وسایل و تکنولوژی جدید به عرصه خانواده شاهد این هستیم که والدین و فرزندان ساعت‌های متمادی در کنار یکدیگر می‌نشینند بدون آنکه حرفی برای گفتن داشته باشند و کمتر خانواده‌هایی را داریم که والدین و فرزندان دور هم نشسته و درباره موضوعات مختلف خانوادگی و کاری با هم گفتگو کنند و نظرات یکدیگر را راجع به موضوعات مختلف جویا شوند. در شرایط بط موجود میان والدین و فرزندان به سردی می‌گراید و دو نسل به دلیل داشتن تفاوت‌های اجتماعی و تجربه‌های زیسته مختلف زندگی را از دیدگاه خود نگریسته و مطابق با بینش خود آن را تفسیر می‌کنند.

نتیجه گیری

این تحقیق به عنوان پیامدهای گذشت و عدم گذشت والدین نسبت به فرزندان است. آثار گذشت و عدم گذشت یکی از مفاهیم اخلاقی است که در قرآن به آن بسیار اهمیت داده شده است. رواج این ارزش اخلاقی در جامعه آثار و نتایج مهمی را به دنبال دارد که موجب سلامتی روانی و جسمی، امنیت و آرامش در محیط خانواده و جامعه می گردد. گذشت و عدم گذشته والدین که در این تحقیق با آنها پرداخته شده است هیچگونه تعارضی با دستورات دین ندارد. با توجه به اهمیت موضوع پیشنهاد می شود در این راستا مبلغان دینی و ارگان های مربوط با بصیرت افزایی در رسانه های جمعی به خصوص در فضای مجازی با ارائه الگوهای مناسب به ارتقا سطح آگاهی عموم جامعه بپردازند. پیشنهادات تحقیق شامل پیشنهادات کاربردی و پژوهشی است.

پیشنهاد کاربردی: ۱- ساخت فیلم و کلیپ های آموزشی و انیمیشن از گذشت و عدم گذشت والدین. ۲- برگزاری همایش و معرفی الگوهای فرزندان موفق در عرصه های خانوادگی و اجتماعی.

پیشنهاد های پژوهشی: ۱- نوشتن کتاب مجزا و مفصل در زمینه تاثیرات و فواید گذشته والدین نسبت به فرزندان. ۲- مقایسه مقام و منزلت والدین در اسلام نسبت به کشورهای غربی.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن کریم

* نهج البلاغه، ترجمه دشتی، قم: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین

کتاب فارسی

۱. احمدی، زین العابدین، حسنعلی، مقام والدین در اسلام، چ سوم، ۱۳۸۰ هـ.ش.
۲. بهتاش، یدالله، حقوق متقابل والدین و اولاد، تهران: سبحان، چ دوم، ۱۳۸۰ هـ.ش.
۳. بستان، حسین، خانواده در اسلام، قم: چ چهاردهم، ۱۳۷۹ هـ.ش.
۴. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران، چ اول، ۱۳۸۲ هـ.ش.
۵. پسندیده، عباس، رضایت زناشویی، قم: دارالحديث، چ ۱۳، ۱۳۸۲ هـ.ش.
۶. خواجه پیری، عباس، مبانی حقوق بشر در اسلام، آثار سبز، چ اول، ۱۳۹۲ هـ.ش.
۷. جلالی، محمد حسین، ترجمه جواد بیات، آداب معاشرت در اسلام، سازمان تبلیغات، چ اول، ۱۳۷۲ هـ.ش.
۸. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه. بی تا.
۹. سالاری فر، محمدرضا، شجاعی، محمد صادق، بهداشت روانی، قم: سبحان، چ هشتم، ۱۴۰۰ هـ.ق.
۱۰. نصیری، معصومه، فضای مجازی، شبستان، چ اول، ۱۳۹۶ هـ.ش.

کتاب عربی

۱۱. مجلسی، محمد تقی، بحارالانوار، ترجمه: محمد باقر مجلسی، تهران: انتشارات موسسه کتاب نشر، چ چهارم، ۱۳۹۲ هـ.ش.
۱۲. العاملی، حر، وسائل الشیعه، بی تا.
۱۳. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، ج ۲، بی تا.
۱۴. طریحی، فخرالدین ابن محمد، مجمع البحرین، انتشارات مرتضوی، ج ۳، ۱۳۷۵ هـ.ق.

کتاب انگلیسی

۱۵. سیور، سال، چگونه با کودک خود رفتار کنیم، مترجم: مریم اسکندری، تهران: چ اول،

۱۳۹۲ هـ.ش.

مقاله

۱۶. جوادی منش، فرشته، آثار عفو و گذشت در خانواده، بی تا.